

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

/кароткі агляд/

Беларуская літаратура /далей БЛ/ -- гэта адбітае ў роднай мове жыццё нашае нацыі: яе мінуўшчына, сучаснасць і будучыня, нутро і атачэнне, моц і слабасць, памяць і вера. Гэта за соткі гадоў наствораны беларускім гэніям духоўны скарб і завет нашчадкам. Гэта ў сярэднявеччы і сёння адна з найбольш развітых і чытальных літаратур культурнай Еўропы. Гэта дзесяткі сусветна вядомых і тысячы самых розных, больш ці менш адораных аўтараў. Гэта дзесяткі тысячаў раманаў, паэмаў, драмаў, аповесцяў, апавяданняў, вершаў, абразкоў...

БЛ паўстала з вусных народных твораў -- песень, казак, паданняў -- і ўжо ніколі не парывала сваю павязь з фальклёрам. То ў лепшыя часы ўздымалася яна да алімпійскіх вышыняў, зьдзіўляючы сьвет гэніям сваіх творцаў. То часамі, калі ў краі панаваў чужынец і акупанты забаранялі самую беларускую мову, яна зноў рабілася фальклёрам -- словам ананімных аўтараў, якое падхопіваў народ.

БЛ паўстала разам з гісторыяй нацыі, вучылася ў гісторыі і пісала гісторыю, то апярэджвала, то даганяла свой час.

У X ст., калі на Беларусь прыйшло хрысьціянства, калі на новых дарогах зьявіліся цэлыя вазы рэлігійных кніг, наша літаратура стала пісьмовай. У манастырах Турава, Полацка, Наваградка, Смаленска першыя беларускія чарняцы-міхі акуратна перапісвалі старабаўгарскія тэксты Бібліі, казаньяў, апокрыфаў...

На чыстым аркушы, прад вузенькім вакном,
Прыгожа літары выводзіць ён пяром...

Парой ён спыніцца, каб лепей завайстрыць

Паро гусінае, і гляне: сьветла сонца

Стаўпамі падае праз вузкае ваконца...

І зноў ён схіліцца, застаўку зноў выводзіць...

/М.Багдановіч, "Перапішчык"/.

Пры перапісцы ў мёртвыя і чужыя падодле мовы тэксты трапілі "памылкі" -- жывыя беларускія словы. З гэтых "памылак" і складалася наступова нацыянальная пісьмовасць. Паўставалі арыгінальныя, уласна-беларускія творы: жыццёпісы Барыса і Глеба, Кандрата пакутніка, Тэклі першапакутніцы. У трох беларускіх княствах зьявіліся і сталі вядомымі беларускія пісьменьнікі: Кірыла Тураўскі -- аўтар шматлікіх словаў, прыпавесцяў і малітваў -- сапраўдных узораў эўрапейскае прамоўніцкай прозы сярэднявечча; Эўфрасіня Полацкая -- заўзятая кніж-

ніца, слаўтая клопатамі пра адукацыю; АўрамІ СмаленскІ; Клімент Смаляціч...

Заўважым, што з-за неаддзіліфаванасці тагачаснае беларускае мовы многія чужыя даследчыкі дагэтуль схільныя блытаць старабеларускую літаратурную спадчыну са старамаскоўскай, кваліфікацыя на талент смаленскіх аўтараў і нават на Кірылу Тураўскага. А традыцыя такога кваліфікацыі пачалася пасля далучэння Беларусі да Расеі ў XVIII ст. Тады Усход Імперыі ся ў Імпэрыі запусцілі даўсёці Захаду, самі беларусам і ўсяму сьвету спрадвечную прыналежнасць Беларусі да Расеі, агульнасць паходжаньня, лёсу, культуры, нават мовы і г.д.* Менавіта тады і была прыдуманая "гісторыя" пра Кіеўскую Русь -- адзіны і непадзельны дзяржаўны арганізм старажытнасці, матку трох народаў: беларускага, расейскага і Украінскага. Народы абвешчаныя роднымі братамі, а ўвесь іхні палітычны і культурны набытак -- набыткам Кіеўскай Русі, а значыць, аўтаматычна, -- набыткам Расейскай Імпэрыі, пазьней -- проста Расеі, расейскага народу.

Між тым, як сьведчаць старажытныя кронікі, беларускія плямёны /крывічы, дрыгавічы, радзімічы/ былі на той час аб'яднаныя ў тры самастойныя беларускія княствы: Полацкае, Турава-Пінскае і Смаленскае. У княствах былі свае дынастычныя адміністрацыі, свае дзяржаўныя арганізмы, яны нічым не саступалі Кіеву і ніколі не ядналіся з ім у адно палітычнае цэлае. Аб'яднаньне нашых княстваў пачалося ~~у XIII ст.~~ ў XIII ст. з утварэньнем Вялікага княства Літоўскага,** якое праіснавала да XVIII ст., амаль 500 гадоў...

Таксама ў XII ст. распачалося беларускае летапісаньне.

Душой стаміўшыся ў жыццёвых цяжкіх бурах,
Свой век сканчае ён у манастырскіх мурах.
Тут ціша, тут спакой, -- ні шуму, ні клопот,
Ён пільна летапіс чацьверты піша год
І сьпісвае усё ад слова і да слова
З даўнейшых граматак пра долю Магілёва.

* Сёньня ўжо даведзена, што ў аснове беларускага і расейскага этнасаў /народаў, нацыяў/ -- розныя славянскія плямёны, якія да таго ж "сядзяць" на розных этнічных субстрактах: беларусы -- на балцкім, а расейцы -- на ўгра-фінскім і цюркскім.

** Да XIX ст. Літвой называліся беларускія землі паміж Наваградкам і Менскам. Насельнікі гэтых земляў называліся літвінамі. Сёньняшнія Літва і літоўцы называліся тады жмудзьцзю і жмудзінамі, або жмудзякамі.

Вялікае княства Літоўскае - ВКЛ - беларуска-літоўская дзяржава,

Што тут чынілася у даўнія гады,
Што думалі, аб чым спрачаліся тады,
За што змагаліся, як баранлі веру, --
Узнаюць гэта ўсё патамкі праз паперу!..

/М.Багдановіч, "Летапісец"/.

Так, сёння мы можам даведацца пра нашых даўнейшых продкаў і нашу старую Бацькаўшчыну з тагачасных "Аповесці мінулых часоў" і Галіцка-Валынскага летапісу. Але дзе тыя кронікі полацкія, тураўскія ды смаленскія, пра якія дакладна вядома, што яны былі. Нават цытаты з іх дайшлі да нашага часу. А самі арыгіналы... адныя кажуць, што згарэлі ў часе вайны, другія -- што скрадзены, трэйція -- што ляжаць дзе-небудзь на гарышчы закінутага хутара...

Беларускія летапісы дайшлі да нас у сьпісах XV і пазьнейшых стагодзьдзяў. Самы поўны з іх -- Кроніка Быхаўца, дзе пачынаючы ад нараджэньня Хрыста апавядаецца пра Беларусь, пра яе сяброў і ворагаў, яе гарады і замкі, вялікіх і малых князёў, -- пра ўсё адметнае, што адбывалася на нашай зямлі.

У XII-XIII ст. паўстала і чыста практычная ВЛ /граматы, лісты, умовы, прывілеі.../ -- папярэдніца сённяшняга справаводства, якая аж да XV ст. /600 гадоў/ пісалася па-беларуску.* Сярод дакументаў-помнікаў -- "Угодчая грамата Полацка з немцамі 1200г.", "Умова Полацка з Рыгай 1210г.", "Угодчая грамата крывічоў з немцамі 1214г." і інш.

"Смаленская ўмова з немцамі 1229г." -- гэта ўзор тагачаснага беларускага пісьменства, з якога ўжо цалкам зніклі мёртвыя баўгарскія /царкоўнаславянскія/ словы. Гэта двухбаковае гандлёва-палітычнае пагадненьне, у якім абумоўлены пошліны, падарункі, месцы гандлю і праезду... Напрыклад, за забойства свабоднага чалавека назначалася плата ў 10 гриўняў срэбрам, за халопу -- 1 гр., за вока, нагу, руку і г.д. -- 5 гр., за зубы -- 3 гр., за ўдар поўху -- 3/4 гр., за знявагу жанчыны муж атрымаваў 10 гр. і г.д. Як бачым, практычная ВЛ адлюстроўвала пачаткі беларускага права і тагачасныя правілы этыкету.

Самы поўны збор беларускіх дзяржаўных дакументаў за 1386-1794 гады ўтрымліваюць 566 тамоў Мэтрыкі ВКЛ. Пераважна на іх грунце паўстаў адзін з першых у Эўропе і першы ў славянаў сыстэматызаваны кодэкс законаў па ўсіх галінах сярэднявечнага права -- Статут ВКЛ. Інакш -- канстытуцыя.

** /са стар. 2/ якая існавала на фэдэратыўных пачатках з вялікай перавагай беларускага элементу над літоўскім. У лепшыя свае часы займала тэрыторыю ад Балтыйскага да Чорнага мора.

* Апошнія 200 г. яна вядзецца ў нас, як вядома, па-расейску.

У ХІУ ст. беларуская мова стала дзяржаўнай мовай ВКЛ. Палітычным і культурным цэнтрам Беларусі робіцца Вільня. У гэты час з'явілася падарожная літаратура беларускіх вандроўнікаў /"Хаджэньне Ігната Смалянкіна", "Хаджэньне Варсанафія" і Інш./, пісаліся пахвалы вялікаму князю Вітаўту, гэтману Кастусю Астроўскаму і Іншым мудрым і мужным дзяржаўным дзеячам. Далей разьвівалася прамоўніцкая літаратура /мітрапаліты Цырмян і Рыгор Цамблак/, рабіліся пераклады Іншамоўных твораў /"Аповесць пра трох каралёў", "Александрыя", "Аповесць пра Трой" і Інш./

Наступная эпоха -- Адраджэньне -- пазначана на Беларусі далейшай дэмакратызацыяй грамадзкага жыцця, рэфармацкім рухам, школам і друкарнямі, імёнамі вялікага першадрукара і літаратара Францішка Скарыны і ягоных выдатных сучаснікаў Сымона Буднага, Васіля Цяпінскага, Філона Кміты Чарнабыльскага, Міколы Гусоўскага, Лаўрэна Зізанія. Шмат рабілі дзея разьвіцця культуры беларускія дзяржаўныя дзеячы Мікалай Чорны Радзівіл і канцлер ВКЛ Лявон Сапэга, які, дарэчы, быў рэдактарам Статута ВКЛ.

У ХVІ-ХVІІ ст. паўстала беларуская палемічная літаратура, дзе ў вострай і гарачай спрэчцы скрыжаваліся пёры прыхільнікаў розных рэлігійных плыняў: вуніятаў Язахвата Кунцавіча і Іпацыя Пацея, праваслаўных Апанаса Філіповіча і Лявона Карповіча, каталіка Пятра Скаргі, а таксама Мялецкія Смятрыцкага і Іншых. Бадай найбольшых симпатыяў у гэтым шматгалосым хоры заслугоўвае берасьцеец Казімер Лышчынскі, аўтар "Трактату пра неіснаванне бога". За гэты твор Інквізітары адсеклі Лышчынскаму рукі, ногі, галаву, пасыла спялі яго на пляцы ў Варшаве і попел разьвеялі па ветры. Зрэшты, гэта ўжо з пазьнейшых часоў, з часоў контррэфармацыі.

Выдатныя ўзоры беларускае публіцыстыкі ХVІІ ст. -- "Прамова Млечнікі" і "Ліст да Абуховіча".

Але ўсялякі росквіт з часам змяняецца ўпадкам, і чым шпарчэйшае разьвіццё, тым больш актыўнай вяртае чакаць дэградацыі. Такім чынам, спрэчкі бліскучых беларускіх палемістаў наступова пераходзілі ў сваркі. Чарвяк разладу ўсё глыбей уядаўся ў цела магутнай некалі эўрапейскай дзяржавы. Абаронцы каталіцызму ўжо абвешчалі сябе палякамі і нарысталіся польскай мовай, праваслаўныя выцягвалі з труны спаракнелую і забытую чужую царкоўнаславянскую тарабаршчыну. Першыя крычалі пра патрэбу аднаўлення з Польшчай, другія -- з Масковіяй. І крыкі іхнія глушылі разважлівы голас розуму: трэба быць сабою, захаваць сваю духоўную, эканамічную і палітычную моц, і тады ня трэба будучь ніякія саюзы.

Але мы ўсё спрачаліся, а з нас ужо цягнула сок і Польшча, набіраліся моцы дзяржавы-суседзі, расылі сыціжмы чужацкіх войскаў на нашых межах. Мы спрачаліся, а недзе тымчасам ужо дзялілі нашыя землі, наш народ.

На працягу ХVIII ст. Беларусь у тры прыёмы была далучана да Расіі. Краіна і мова страцілі свае дзяржаўныя пазыцыі, а ЁІ на доўгі час з друкарняў, школ і ўніверсітэцкіх аўдыторняў вярнулася ў свой першасны стан -- у фальклёр, толькі зрэдку ўсплываючы Інтэрмэдыямі К. Марашэўскага, М. Цяцёрскага і Іных.

З гэтага часу беларускія пісьменьнікі вымушаны пісаць на Іных, няродных, але і не забароненых мовах. Гэтак пераважна па-польску пісалі свае творы Адам Міцкевіч, Уладзіслаў Сыракомля, Ян Баршчэўскі і дзесяткі-дзесяткі Іных беларусаў. Але і ў гэтых крытычных умовах літаратура на забароненай роднай мове жыла: у таленавітых ананімных гутарках і паэмах "Энеіда навыварат" і "Тарас на Парнасе", у адзіным вядомым сёння вершы П. Багрыма -- першага беларускага паэта - выхадца з сялян -- "Зайграй, зайграй, хлопча малы", у вершах Ф. Савіча, Я. Чачота, І. Легатовіча, паэмах А. Рупінскага "Нячысьцік" і "Мачаха" Адэлі з Устرونі, у асобных вершах У. Сыракомлі, В. Каратынскага, у творах А. Пруга, А. Вярхі-Дарэўскага і шмат Іных.

З сярэдзіны ХІХ ст. прыступіў да працы адзін з буйнейшых беларускіх паэтаў і драматургаў, аўтар лібрэта першай беларускай оперы Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, творы якога /"Сялянка", "Гапон", "Пінская шяхта" і Іны./ сталі грунтоўным апірышчам для гатовай ужо адраджэцца і загучаць на ўсю моц новай беларускай літаратуры.

Вялікае Паўстаньне 1863 г. дала нашай літаратуры Імёны публіцыста і паэта Кастуся Каліноўскага, паэта Фэлікса Раканскага, мноства ананімных антыўрадавых твораў-гутарак. Пасля паўстанцкіх паходаў узяўся за перо пачынальнік новай ЁІ Францішак Багушэвіч. У сваіх вершах і прадмовах ён наўпрост паставіў пытаньне пра лёс беларускага народа, яго нацыянальную і сацыяльную незалежнасьць ад каланіяльных дзяржаў, пра самабытнасьць і нацыянальную годнасьць беларуса. Некалькі вершаў Багушэвіча з палітычных меркаваньняў знаходзяцца пад цензурнай забаронаю да сёння.

Поруч з Багушэвічам распрацоўвалі рэчышчы для будучых паэтычных пьняў пісьменьнікі-дэмакраты Янка Лучына, Адам Гурыновіч, Альгерд Абуховіч-Бандынэлі, Фэлікс Талчэўскі і Іныя.

Пачатак нашага стагодзьдзя ў ЁІ называюць Нашаніўскай парой, ад назвы легальнае газэты "Наша Ніва", вакол якой групавалася ўся тагачасная літаратура /1906-1915 г./. У краіне панавала чарнасоценная

рэакцыя расейскіх шавіністаў, якія патрабавалі зноў забараніць дазволенае ў 1904г. беларускае слова, абмаскаліць беларусаў і ўвесь сьвет! Страшным бічом для нашае маладое інтэлігенцыі сталі сухоты, раннія сьмерці.

Але гэта быў і самы плённы, самы зорны час беларускага прыгожага пісьменства. Паўставалі беларускія арганізацыі, друк, школы... Максім Багдановіч у сваіх творах далучаўся да здабыткаў эўрапейскае і сусветнае паэтычнае клясыкі. Цётка /Алёіза Пашкевіч/ пісала палымныя вершы-заклікі да абуджанага народа. Квітнелі таленты і майстэрства Каруся Каванца, Алеся Гаруна /пастаўлены ў шэраг зорак першай велічыні Багдановічам і Гарэцкім, сёньня Гарун у друку не згадваецца і не перавыдаецца з палітычных меркаваньняў/, Якуба Коласа, Цішка Гартнага і дзесяткаў-дзсяткаў іншых пісьменьнікаў. Узоры нацыянальнае прозы паказвалі аўтар першага беларускага рамана /"Золата"/ Ядвігін Ш. і найвялікшы беларускі наваліст Максім Гарэцкі. Друкавалася публіцыстыка і літаратурная крытыка Сяргея Палуяна, Антона Луцкевіча, Вацлава Ластоўскага /два апошнія аўтары да сёньня замоўчваюцца з палітычных меркаваньняў/.

А над усім гэтым лунаў гэній духоўнага лідара нацыі Янка Купала. Пра Купалу напісана вельмі шмат і нам застаецца заўважыць у гэтых працы тое, пра што ня пішуць, альбо пішуць неахвотна. Дагэтуль не перавыдаецца "нацыяналістычная" п'еса Купала "Тутэйшыя", дагэтуль пад цензурнай забаронай знаходзяцца больш за паўсотню вершаў і столькі ж публіцыстычных выступленьняў паэта. Абсалютная большасьць гэтых наўмысна забытых твораў адносіцца да Нашаніўскага пэрыяду, або да 1916-1920 гадоў, калі паэт найбольш востра выказваўся за незалежнасьць Беларусі ад Масквы і ад Варшавы. Гэта, напрыклад, вершы "Над Нёмнам", "На рынку", "Хаўруснікам" і іншыя.

"Газэта Цодзенна"	Спрачаліся доўга,
і "Биленский Вестник"	Як край наш раскрасьці,
Сабраліся хэўрай,	Дый сьпеліся ўрэшце...
Як сьвіньні на сьметнік.	Парваць на дзьева часці
Ды ну-ж гаманіці,	Адна часьць Варшаве
Ўжмыляцца пад вусам,	Лізаць ногі будзе,
Як лепш атуманіць	Маскве хай -- другая
Мазгі беларусам.	Нясе свае грудзі.
"Газэта" бармоча:	Забывіся толькі
Нех бэньдзе ён ляхам,	Хаўруснікі ночы
А "Вестник" - пусьць лучша	Спытаць беларуса,
Маскоўскім прот пляхам!	Чым сам ён быць хоча.
/Янка Купала, "Хаўруснікам", 19.Х.1913.	

* Цытата па апошнім апублікаваньні верша ў час. "Польмя", 1929, № 3.

Перад 1920 годам Беларусь зведала нямецкую і польскую акупацыі, некалькі спробаў стварыць незалежную дзяржаўнасць /БНР/, разгул бандытызму, а ўрэшце была падзелена на дзве часткі: Усходнюю, савецкую і Заходнюю, ускраіну буржуазнай Польшчы. Зразумела, што такі падзел, нібы парэз на жывым целе, што крывавіў амаль 20 гадоў, адмоўна адбіўся на здароўі нацыі. Палітычны "эксперымент" раз'яднаў народ, прывёў да самых трагічных вынікаў у ва ўсіх сферах, у т.л. і ў літаратуры.

У Заходняй Беларусі за гэты час найбольш вызначыліся тонкія лірычныя паэты Уладзімер Жылка /сёння перавыдаецца ў вельмі абмежаваным выглядзе з палітычных прычынаў/ і Наталля Арсеньнева /асаблівыя здабыткі ў форме, у гармоніі верша. Сёння не згадваецца/, паэт і эстэтык Ігнат Канчэўскі /І.Абдзіраловіч/, паэт нашаніўскага складу Галыян Леўчык, Леапольд Родзевіч, філасофскі лірык Казімер Сваяк /не перавыдаецца/, падавіты і здольны драматург Францішак Аляхновіч /за супрацоўніцтва з гітляроўцамі ў часе фашыстоўскае акупацыі, як і Н.Арсеньнева, сёння фігуруе хіба толькі ў палітычных памфлетах/, а таксама паэт, арыентаваны на здабыткі эўрапейскае паэзіі Максім Танк і Іншыя.

Некаторыя заходнебеларускія пісьменьнікі і тыя, хто выехаў з Беларусі ў часе фашыстоўскае акупацыі, склалі падмурак сучаснае беларускае эмігранцкае літаратуры /Н.Арсеньнева, Ю.Віцьбіч, Р.Крушына, М.Сяднёў, А.Салавей, У.Глыбіны і Інш./

Ва Усходняй Беларусі актыўная беларусізацыя да 1927 году стымулявала бурлівае літаратурнае жыццё. Паўстала мноства новых пісьменьнікаў, новых для нас плыняў: симбалістычная паэзія і сац.-рэалістычная, якая непасрэдна звярталася да сацыялістычнага будаўніцтва, [REDACTED] далей распрацоўвалася магутная рэалістычная плынь.

У 1929-1933 гадох гэткае актывізацыя змянілася не менш актыўным рэгрэсам. Гінулі ад неразумных дырэктаў і ў міжусобных сварках літаратурныя аб'яднанні Маладнякі, БелАПП, Узвышша, Пробліск, Польшча, ЕЛМК, дзесяткі дзеячоў культуры былі расстраляныя, сотні вывезеныя ў Сібір. Сярод апошніх найбольш значныя М.Гарэцкі, Язэп Дыла, Ц.Гартны, Уладзіслаў Галубок, Міхась Зарэцкі, Адам Вабарэка, Уладзімер Дубоўка, Язэп Пушча, Уладзімер Хадька, Міхайла Грамыка, Лукаш Калюга, Міхась Чарот, В. і А.Шашалевічы і шмат Іншых. У 1939 годзе да іх былі дададзены заходнебеларускія літаратары, між Іншых, А.Луцкевіч і Аляксандар Уласаў, якія былі фактычнымі інспіратарамі Нашаніўскага яшчэ перыяду і ўсёй новай беларускай літаратуры.

Ві да 1956г., калі афіцыйна быў раз'венчаны Сталін і выкрыты ягоны культ, амаль спрэс бесканфліктная і ўжо сёння цікавая хіба толькі для даследчыкаў. Вайна і цяжкое пасылаваеннае жыццё падаваліся ў хлусьлі-

вым ружовым сьвятле. Істотная дэталі: апроч скуртачанае мовы ды тэматычнае прывязкі ў гэтай беларускай літаратуры нічога беларускага не было.

З таго часу да сёння гісторыя БМ стракаціць сотнямі новых Імёнаў. Большасць з іх, каму сучаснікі прарочылі арэолі клясыкаў, -- забыліся, многія паступова забываюцца пад ачынтчальным напорам нашае памяці.

Актуальнай застаецца творчасць адной са старэйшых беларускіх пісьменьніц Ларысы Гэніюш, якая да нашых дзён разьвівала нашаніўскую паэзію-традыцыю. Яе прынцып і няўменьне хлусіць прымушалі выдаўцоў абіраць да друку толькі крыху з таго, што пісала паэтка. Астатняе Імгненна разыходзілася ў рукапісах.

На вышні І творы Уладзімера Караткевіча, які бадай адзіны ў сучаснай БМ заслугоўвае называцца народным беларускім пісьменьнікам. Ён нібы штахвэт пераняў у Купалы сьветац духоўнага лідэра нашы. ~~Беларускі~~

~~Беларускі~~

Сусьветную папулярнасьць мае Васіль Быкаў -- некалі біты і выгнаны з партыі, а сёння прызнаны змагар за праўду ў літаратуру. Гэтак час абірае сваіх фаварытаў. Можна захапляцца прынцыповасьцю Быкава, які сапраўды празь церні Ішоў да зорак, які паведаміў сьвету шмат невядомага пра мінулую вайну і калектывізацыю, але ня трэба думаць, што вета на перагібы ў раскулачваньні, на кулямёты за сьпінамі салдат, паднятых у атаку, зьнятае для ўсіх.

У падмурак нашага прыгожага пісьменства за пасьляваенныя гады леглі раманы Кузьмы Чорнага і Івана Мележа, творы Янкі Брыля і Яна Скрыгана. Лідэр беларускае авангардысцкае паэзіі -- Алесь Разанаў. Вяртня ўвагі творы прэзікаў В.Адамчыка, В.Казько, М.Стральцова, літаратуразнаўцаў С.Александровіча, А.Мальдзіса, Г.Каханоўскага, Г.Кісялёва, Р.Семашкевіча.

У рэалістычнай паэзіі пастаў прыкметны спад. Учарашнія лідэры відавочна выдыхаліся, а на зьмену ім ніхто варты не прыйшоў. Той жа, хто меўся прыйсьці, перажывае бяспасьсе, адсутнасьць смеласьці і Ідэяў, шматслоўнае пусталісаньне. Чакаецца чарговая хваля. І маладня паэты, між якіх дарэчы таксама дастаткова эпігонаў, ужо кажуць сваё першае слова. А значыць асаблівая ўвага -- да першых зборнікаў маладых.

Прабываючыся праз багну эпігоніі і графаманства, праз афіцыйную і аўтацэнзуру, у спрэчках з метадалагічнымі дырэктывам і догмам і найбольш сумленныя і адораныя беларускія літаратары ідуць кожны сваёй дарогай, пашыраючы межы і здабыткі нашае нацыянальнае літаратуры.

ШТО ЧЫТАЦЬ?

1. Ул. Караткевіч. Зямля пад белымі крыламі. Мн 1977.

Для тых, хто толькі ачынаецца, гэта найпершыя і найлепшыя ўводзіны ў беларушчыну, у беларусістыку, а разам і ў нашу літаратуру.

2. І. Абдзіраловіч. Адвечным шляхам. Вільня 1921.*

Кніга мае падназву "Дасьледзіны беларускага сьветапогляду" і дае ўяўленьне пра адметнасьць беларускае душы, пра духоўныя шуканьні нашае нацыі. Аўтар /сапр. прозьвішча Канчоўскі/ -- паэт, фільзаф, каапэратар. Цікавы яшчэ тым, што ў 1920-м годзе заснаваў у Вільні першую беларускую сэкцыю ёгі. Пра яго гл. № 40, 41.

3. М. Гарэцкі. Гісторыя беларускай літаратуры. Мн 1926.*

Найбольш удалы да нашага часу аналіз разьвіцьця БЛ ад пачаткаў да 1905г. Кніга вытрымала 4 выданьні і да 1941г. служыла школьным падручнікам. І сёньня прызнаная за лепшую гісторыю БЛ /напр. Я. Брылём, М. Мушыньскім/, але не перавыдаецца і захоўваецца ў спэцфондах бібліятэк з палітычных меркаваньняў.

4. В. Ластоўскі. Гісторыя беларускай /крыўскай/ кнігі. Коўна 1926.*

Надзвычай багатае зьвесткамі і ілюстрацыямі выданьне, якое дагэтуль ня мае роўных. Аўтар -- вучоны, палітычны дзеяч, празаік і паэт, да 1929г. -- правадзейны чалец АН БССР. Быў высланы ў Сібір, адкуль не вярнуўся. Не рэаблітаваны.

5, 6, 7. В. Чамярыцкі. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры. Мн Я. Юхо. Статуты ВКЛ. У час. "Польмя" 1968, №11. 1969.

З. Даўгяла. Літоўская мэтрыка. Рыга 1933.

Абмякуем тут гісторыю старажытнае літаратуры гісторыяй выдатных яе твораў. Што тычыцца яе аўтараў, дык пра іх можна знайсці зьвесткі ў 12-томнай БелСЭ, у пятым томе кароткай БелСЭ, у ЭЛІМБел. Тамсама пералічана патрэбная літаратура.

8. А. Мальдзіс. На скрыжаваньні славянскіх традыцый. Мн 1980.

Доўгі час лічылася, што ў канцы ХУІ--ХУІІІ ст. БЛ зьнікла. Пасьля бліскачага росквіту старога пісьменства перад імклівым адраджэньнем ХІХ ст. нібы на цэлых паўтара стагодзьдзя ўтварылася пустка. Вядома, краіна на частках адыходзла да Расейскае Імпэрыі. Тут запаноўвалі новыя парадкі, думалася ўсё традыцыйнае, усё культурнае, усё жывое. Расейскаму царызму надта сьвярбела выглядаць на Беларусі цывілізатарам, і каб прыччапіць нам сваю "цывілізацыю", ён вынішчаў нашу, абуваў у лапці, абнойваў народ гарэлкай. Але ўсё ж літаратура жыла, не замірала ні на год. Толькі шляхі яе рабіліся зьвілістымі, нават таемнымі.

* Кнігі, што пазначаныя зорачкай, ёсьць у спэцфондах цэнтральных беларускіх бібліятэк, але лягчэй іх знайсці ў асабістых кнігазборах.

Таму звесткі і творы, якія А.Мальдзіс сабраў з дзесяткаў бібліятэкаў, архіваў ды музеяў у згаданую кнігу, вельмі ўражваюць сваёй колькасцю і зместам.

9.10.11.12. А.Мальдзіс. Падарожжа ў XIX стагоддзье. Мн 1969.

Тут найцікавей пададзены аповяд пра БЛ мінулага стагоддзя. Аўтар суладна спалучыў у сабе рысы патрыёта, сучаснага даследчыка і таленавітага пісьменніка. Ягоныя творы -- свсеасаблівыя літаратуразнаўчыя бэстсэлеры -- чытаюцца нагбом і не пыляцца ў кнігарнях. Напэўна вартыя ўвагі наступныя:

Таямніцы старажытных сховішчаў. Мн 1974.

Астравеччына, край дарагі. Мн 1977.

Беларусь у люстэрку мемуарнае літаратуры ХVIII ст. Мн 1982.

13. А.Лойка. Гісторыя беларускай літаратуры. 2 т. Мн 1977.

Гэты двухтомнік таксама пра БЛ XIX ст., толькі ўжо больш акадэмічна, з мэтай ахапіць усё вядомае пра гэты перыяд храналагічным выкладам. З аўтарам гэтае працы здарыўся непрыемны казус. Узяўшыся за раман пра Янку Купалу /"Як агонь, як вада"/, ён ня здолеў справіцца з кан'юнктурнымі меркаваньнямі і велізарным матэрыялам. Выйшла блытаная, рыхлая, супярэчлівая кніга.

14. Пачынальнікі. Мн 1977.

Грунтоўны збор дакументаў і твораў, якія ажыўляюць постаці выдатных беларускіх літаратараў XIX ст. Склаў Генадзь Кісялёў.

15.16.17.18.19. Г.Кісялёў. Сейбіты вечнага. Мн 1963.

= = З думай пра Беларусь. Мн 1966.

= = Загадка беларускай "Энэіды". Мн 1971.

= = Пошукі Імя. Мн 1978.

= = Героі і музы. Мн 1982.

Гэтыя зборнікі нарысаў і эсе належаць пярэ самага Кісялёва і распавядаюць пра людзей і падзеі Паўстаньня 1863 года /15.16.19/, пра пошукі Імя аўтара ананімнай беларускай паэмы "Энэіда навыварат" /17.18/.

20. Беларуская літаратура XIX-пач.ХХст. Мн 1978.

Гэтая хрэстаматэя крытычных матэрыялаў асабліва каштоўная тэкстамі пачатку ХХ стагоддзя, у якіх між іншым вельмі часта сустракаецца знак купюры -- /.../ -- які азначае, што думка, факт або прозьвішча на гэтым месцы выкрасьлена з цензурных меркаваньняў. Сілаў хрэстаматэю Сыцяпан Александровіч.

21.22.23.24.25. С.Александровіч. Гісторыя і сучаснасьць. Мн 1968.

= = Цуцвяліны роднага слова. Мн 1971.

= = Кнігі і людзі. Мн 1976.

= = Слова-багацьце. Мн 1981.

= = Тут зямля такая. Мн 1985.

Ніводная з гэтых кніг не абыйшлася без новых адкрыццяў у гісторыі БЛ. Між іншым Александровіч найбольш поўна апісаў пачаткі беларускае перыяды /22/.

26. Г.Кахановскі. Ацчынiся, таямнiца часу. Мн 1984.

У пошуку невядомага і забытага аўтар шмат паездзiў, перажыў шмат прыгодаў, зўрыкаў і расчараваньняў. Пра гэта ягонае кнiга.

27.28.29. К.Цьвiрка. Дарога ў сто гадоў. Мн 1974.

= = Слова пра Сыракомлю. Мн 1975.

= = Той курган векавечны. Мн 1985.

Будучы даволі бяздарным паэтам, гэты аўтар стварае прыстойныя і цікавыя лiтаратурна-краязнаўчыя нарысы і эсе пра Ул.Сыракомлю, Я.Чачота і iхных сучаснiкаў.

30. Р.Родчанка. Альгэрд Абуховiч-Бандынiлi. Мн 1985.

31. Л.Арабей. Стану песняй. Мн 1977.

На сённяшнi дзень гэта лепшая кнiга пра Цётку /Алёiзу Пашкевiч/.

32. Р.Семашкевiч. Выпрабаваньне любоўю. Мн 1982.

У нарысах і эсе аўтар адважыўся сказаць пра БЛ пачатку XX ст. шмат таго, што iншымi і цензурай замоўчваецца з палiтычных меркаваньняў. Палова кнiгi -- цікавы аналіз аўтараў і твораў сучаснае БЛ.

33.34.35. Шлях паэта. Мн 1975.

М.Стральцоў. Загадка Багдановiча. Мн 1969.

А.Бачыла. Дарогамi Макiма Багдановiча. Мн 1983.

Тры кнiгi даволі поўна прадстаўляюць нам постаць вялікага паэта ў выглядзе: зборнiка дакументаў і матэрыялаў /33/, эсе /34/ і манаграфii-нарыса жыцця і творчасцi /35/.

36.37.38. А.Луцкевiч. Лiтаратурна-сацыяльныя нарысы. Вiльня 1918.*

= = Адбiтае жыццё. Вiльня 1929.*

= = Купала, як прарок адраджэньня. Вiльня 1932.*

Асноўныя працы забытага сёння з палiтычных меркаваньняў пачынальнiка беларускага лiтаратуразнаўства, iнспiратара Нашанiўскае пары і новай беларускай лiтаратуры. Яму, мiж iншага, належаць цікавыя і багатыя iнфармацыйныя нарысы пра заходнебеларускую лiтаратуру /37/.

39. М.Танк. Лiсткi календара. Мн 1970 або Зб. тв. у 6 т. Т.6. Мн 1981.

Колiшнiя дзёньнiкi Танка распавядаюць пра атмасфэру, падзеi, асобаў лiтаратурнага і грамадзкага жыцця ў Заходняй Беларусi.

40.41.42. Ул.Калесьнiк. Зорны сьнеў. Мн 1975.

= = Ветразi Адyseя. Мн 1977.

Час і песнi. Мн 1962.

Усе пра лiтаратараў Заходняе Беларусi і найбольш -- пра Ул.Лылику /40.41/.

43.44. М. Гарэцкі. Успаміны, артыкулы, дакуманты. Мн 1984.

Успаміны пра Цішку Гартнага. Мн 1984.

Хоць абедзве кнігі стракацяць купюрнымі знакамі, яны ўсё ж даволі поўна прадстаўляюць літаратараў і іхні час. Наогул жа мемуарны жанр досыць шырока развіты ў сучаснай БЛ. Ёсць кнігі ўспамінаў пра Мележа, Рыгора Шырму, некалькі кніг пра Купалу і Коласа, з якіх, праўда, цяжка вылучыць якую-небудзь цэльную і цалкам вартую ўвагі. Хіба што вось дэтую:

45. М. Думанін. Колас расказвае пра сябе. Мн 1982.

Заўважым, што вялікая колькасць мемуарыстаў -- гэта няўдалыя пісьменьнікі, для якіх апошняя надзея застацца ў гісторыі -- "прымазацца" да славы вялікіх.

46. Ул. Конан. Адам Бабарэка. Мн 73.

Праз асобу выдатнага беларускага літаратурнага крытыка аўтар раскрывае сэнс і змест літаратурнай і палітычнай барацьбы ў міжваеннай Беларусі. Пра гэта самае кніга:

47. М. Мушынскі. Беларуская крытыка і літаратуразнаўства. 20-30-я гады. Мн 1975.

48. М. Мушынскі. Беларуская крытыка і літаратуразнаўства. 40-60-я гады. Мн 1985.

А гэта ўжо пра бліжэйшы час: пасляваенная бесканфліктнасць, культ асобы Сталіна, раз'вянчанне гэтага культу і, як вынік -- прыход у літаратуру вялікае колькасці таленавітых пісьменьнікаў, мноства сапраўдных дасягненняў.

49.50. А. Гардзіцкі. Дзядзёгі. Мн 68.

= = Сустрэчы. Мн 72.

Вось збольшага і ўсё, што варта сёння чытаць пра БЛ старую і новую. Каб ня страціць уяўлення пра БЛ свайго часу, гэтага дня, варта калінікалі завіраць у літаратурныя часопісы "Польмя", "Маладосць", "Беларусь", тыднёвік "Літаратура і мастацтва". Не, яны не прадстаўляюць розныя літаратурныя плыні, групы альбо школы. Гэта адзіная даволі аморфная плынь, у якой раз-пораз трапляецца цікавы і разумны аналіз.

ТВОРЫ:

51. М. Гарэцкі. Хрэстаматыя беларускай літаратуры. XI ст.--1905г. Вільня 1922.*
52. Хрэстаматыя на старажытнай беларускай літаратуры. Мн
53. Хрэстаматыя на беларускай літаратуры XIX ст. 1971.
54. Ігнат Дварчанін. Хрэстаматыя беларускай літаратуры. Вільня 1927.*
Падаюцца творы амаль усіх на той час беларускіх пісьменьнікаў XX ст.

п р о з а

55. Беларуская дакастрычніцкая проза. Мн 1965.
56. Анталёгія беларускага апавядання. 2т. Мн 1967.
57. Яввігін Ш. Творы. Мн 1977.
58. Якуб Колас. Збор твораў у 14т. Мн 1972-1978.

Варта зьвярнуцца да апавяданняў і казак, што напісаны да рэвалюцыі, а таксама да першых частак трылогіі "На ростанях". Апошняя частка пісалася аўтарам пасля вайны і была цалкам рэвізіяна на тагачасную палітычную кан'юнктуру.

59. М. Гарэцкі. Збор твораў у 4т. Мн 1984-1986.
60. М. Гарэцкі. Дзьве душы. Вільня 1919.

Гэтая аповесць прысьвечаная маладой беларускай інтэлігенцыі, якая праз складанасьці часу ідзе да ідэалу незалежнасьці Бацькаўшчыны. Гарэцкі вывёў тут бальшавікоў, як адмоўных герояў, таму твор не перавыдаецца, але да апошняга часу яго можна было замовіць у адкрытым фондзе беларускага аддзела рэспубліканскай бібліятэкі імя Леніна.

61. М. Зарэцкі. Пачатак шчасьця. Мн 1975.
62. М. Зарэцкі. Крывічы. У часопісе "Польмя", №4 за 1929г.

Няскончаны раман вельмі арыгінальнага і перспэктыўнага маладога празаіка, які быў расстраляны ў часе сталінскіх рэпрэсій. Пра раман сёньня не згадваець з палітычных меркаваньняў.

63. Кузьма Чорны. Збор твораў у 8т. Мн 1972-1975.
64. Іван Мележ. Збор твораў у 10т. Мн 1979-1985.
65. Ін Скрыган. Выбраныя творы. 2т. Мн 1985.
66. Янка Брыль. Збор твораў. 5т. Мн 1979-1982.

Народны пісьменьнік БССР вылучаецца эўрапейскай культурай пісьма і памяркованасьцю, якая часам мяжуе з беспрынцыпацьцю. Напэўна, усе пяць ягоных тамоў чытаць ня варта, трэба зьвярнуць увагу на ягоныя лірычныя мініяцюры і на дзьве аповесці, якія, між іншым, выходзілі асобнымі выданьнямі: Ніжні-Бойдуны, у зборніку "Акраец хлеба", Мн 1977 і Золак, убачаны здалёк. Мн 1979.

67. В.Быкаў. Збор твораў. 4т. Мн 1983-1984.

Вяршыня пісьменьнікавае праўды -- аповесць "Мёртвым не баліць" /т.4/, якая мала згадваецца і не выходзіла асобным выданьнем з палітычных прычын.

68. В.Быкаў. Знак бяды. У часопісе "Полымя", №8 за 1982 г.

Лепшая аповесць ЁІ апошніх гадоў. Яна выйшла і асобным выданьнем, але з купюрамі, таму варта чытаць часопісны варыянт.

69. Ул.Караткевіч. Звякоў мінулых. Мн 1978.

Гэта найбольш беларускі /чытай -- сумленны/ з сучасных беларускіх пісьменьнікаў, якога называюць сумленьнем нацыі, духоўным лідэрам нацыі. У зборніку -- аповесці "Дзікае паляваньне караля Стаха" і іншыя, апавяданьні.

70. Ул.Караткевіч. Выбраныя творы. 2т. Мн 80.

Другім томам тут раман "Хрыстос прызямліўся ў Гародні". Сёньня распачатая падрыхтоўка да 8-томнага збору твораў Караткевіча. Астатнія тры ягонныя раманы выходзілі асобнымі выданьнямі:

71.72.73. Каласы пад сярпом тваім. 2т. Мн 1968 або 1981.

Нельга забыць. Мн 1982.

Чорны замак Альшанскі. Мн 1983.

74. М.Стральцоў. На ўспамін аб радасьці. Мн 1974.

75. В.Адамчык. Чужая Бацькаўшчына. Мн 1978.

= = Год нулявы. Мн 1982.

І скажа той, хто народзіцца. У часопісе "Полымя" №11-12, 1985.

Раманная трылёгія распавядае пра малавядомае сёньня жыццё ў Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд. Аўтара адрознівае ~~густая манера пісьма~~ густая манера пісьма, якая, зрэшты, ня кожнаму прыйдзеца даспадобы.

76. В.Казько. Цвіце на Палесьсі груша. Мн 1976.

77. В.Казько. Суд у Слабадзе. Мн 1978.

78. В.Казько. Неруш. Мн 1982.

Напэўна, трэба мець грамадзянскую смеласьць, каб у час, калі сьпяваліся дыфірамбы мелірацыі Палесься, напісаць пра гэтую мелірацыю праўду. Варта звярнуць увагу на добрую, сапраўды беларускую мову аўтара.

п а э з і я

79. Беларуская лакастрычніцкая паэзія. Мн 1967.

80. Анталёгія беларускай паэзіі. 3т. Мн 1961.

81. Беларуская балада. Мн 1978.

82. Мікола Гусоўскі. Песня пра зубра. Мн 1981.

Выдатная паэма беларускага паэта-лацініста эпохі Адраджэння перакладзеная на сучасную мову Язэпам Семяжонам. Пераклад прызнаны выдатным, але настолькі далёкім ад арыгіналу, што спрэчы вакол яго не сыціхаць дагэтуль.

83. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. Творы. Мн 1984.

84. Францішак Багушэвіч. Творы. Мн

Гэта найбольш поўнае пакуль выданьне клясыка. Праўда, у яго не ўвайшлі чатыры з вядомых вершаў, на што адшукаліся палітычныя прычыны, з купюрамі друкуецца слаўная Прадмова да зборніка "Дудка Беларуская".

85. Цётка. Творы. Мн 1976.

86. Максім Багдановіч. Збор твораў. 2т. Мн 1968.

Без купюраў і "абразаньняў" паэт прадстаўлены ў двухтомніку Творы. Мн 1927-1928, які можна замовіць у адкрытым фондзе рэспубліканскай бібліятэкі Імя Леніна /беларускі адзідзел/. Цікавае факсімільнае выданьне першага і адзінага зборніка паэта: Вянок. Мн 1981.

87. Алесь Гарун. Творы. Мн 1927.

Глядзі ў адкрытым фондзе рэспубл. бібліятэкі Імя Леніна /беларускі адзідзел/. Некалькі вершаў і нататка пра паэта ў зб. Дзень паэзіі - 81.

88. Янка Купала. Збор твораў. 7т. Мн 1972-1976.

Але тут няма многіх твораў, якія можна знайсці ў Зборы твораў у 6т. за 1925-1932 г. /гл. у бел. адзідзеле рэсп. біб-кі Імя Леніна/. Найлепшы і найсысьлейшы зборнік, з якога добра відаць гэній народнага паэта: Выйдзі з сэрцам як з паходняй. Мн 1982. Тут, між іншым, надрукавана ўпершыню пасля трыццаці гадоў паэма "На Куцыццю". Варта патрымаць у руках факсімільнае выданьне першага зборніка паэта: Малейка. Мн 1982.

89. Якуб Колас. Збор твораў. Гл. №58.

І яшчэ адно факсімільнае: Песні жальбы. Мн 1982.

90. Ул. Жылка. Вершы. Мн 1970.

У гэты маленькі зборнічак увайшло зусім трошкі вершаў выдатнага паэта, якія прыёмальныя з пункту гледжаньня сучаснае цензуры. Шырока Жылку можна чытаць у зборніках: Уяўленьне. Вільня 1923^ж; На ростані. Вільня 1924^ж; З палёў Заходняй Беларусі. Мн 1927^ж.

91. Н. Арсеньнева. Пад сінім небам. Вільня 1927^ж

Прадстаўніца т.зв. чыстага мастацтва ў беларускай паэзіі. Дасягнула выдатных поспехаў у развіцці формы верша і... супрацоўнічала з фашыстоўскімі акупантамі. Да апошняга часу жыла ў Новым Ёрку.

92. Ул. Дубоўка. Выбраныя творы. 2 т. Мн 1965.

93.94.95.96.97. Язеп Пушча. Раніца рыкае. Мн 1925.

= = Віта. Мн 1926.

= = Дні вясны. Мн 1927.

= = Песні на руінах. Мн 1929.

= = Крывавы плакат. Мн 1930.

Сучасныя выданні гэтага надзвычай адоранага паэта змяшчаюць ягонныя самыя аморфныя, бляклыя і нецікавыя творы, таму варта звярнуцца да пералічаных зборнікаў, якія можна замовіць у бел. адзідзеле рэсп. бібліотэкі імя Леніна.

98. М. Чарот. Босыя на вогнішчы. Мн 1922.

99. М. Чарот. Беларусь лапцюжная. Мн 1927.

Гэты паэт стварыў вельмі шмат вершаванага вакууму на патрэбу свайго часу. Але ёсць у яго і дзве бліскучыя паэмы, якія шмат перавыдаюцца, але чытаць іх усё ж трэба на сапраўднай мове, сапраўднай, а не парушанай сучаснай арфаграфіяй. Названыя выданні ёсць у бел. адзідзеле рэсп. бібліотэкі імя Леніна.

100.101. Ларыса Гэнцш. Невадам з Нёмана. Мн 1967.

= = На чабары настоена. Мн 1982.

102. М. Танк. Збор твораў. 6т. Мн 1978-1981.

103.104.105.106. Ул. Караткевіч. Матчына душа. Мн 1958.

= = Вячэрнія ветразі. Мн 1960.

= = Мая Іліяда. Мн 1969.

= = Быў, ёсць, буду. Мн 1986.

107. А. Разанаў. Назаўжды. Мн 1974.

108. = = Каардынаты быцця. Мн 1976.

109. = = Шлях-360. Мн 1982.

д р а м а т у р г і я

110. Беларуская дакастрычніцкая драматургія. Мн 1978.

111. Хрэстаматія па гісторыі беларускага тэатра. Мн 1975, 2т.

112. В. Дунін-Марцінкевіч. Гл. №83.

113. Я. Купала. Гл. №88.

Сёння з палітычных прычын не друкуецца выдатная п'еса Купалы "Тутэйшыя". Яе можна прачытаць у шасцітомным Зборы твораў за 1925-1932 г., які ёсць у бел. адзідзеле рэсп. бібліотэкі імя Леніна.

114, 115. Ул. Караткевіч. Кастусь Каліноўскі. У час. Польшы, 1980 №6.
= = Маці урагану. У час. Маладосыць, 1985 №12.
Акрамя гэтых Караткевіч стварыў п'есы "Званы Вітабска" і "Калыска чатырох чараўніц", якая прысьвечана Янку Купалу.

ж ж ж

Зразумела, што прыведзены спіс няпоўны. У ім -- толькі самае першае і самае каштоўнае, і беспадстаўна забытае. Пасля знаёмства з некаторымі названымі кнігамі чытач, бадай, сам ужо з'арыентуецца, за што яму брацца далей. Мы ж, паказаўшы якасны бок беларускага прыгожага пісьменства, пазначым пункцірам яшчэ і колькасны бок -- кнігі, якія, можа быць, варта абраць з соцем і тысячаў выданняў, якія займаюць сёння паліцы кнігарняў і бібліятэкаў.

Гэта маленькія зборнікі А. Міцкевіча, Ул. Сыракомлі і В. Каратынскага па-беларуску, аўтары якіх па-польску выдаюцца дзесяцітомнымі масывамі.

Гэта нядаўнія выданні нашаніўцаў Ул. Галубка, Я. Дылы, К. Буйлы, Ц. Гартнага, Н. Каганца, А. Паўловіча, Г. Леўчыка, Э. Верас.

Гэта кнігі "меншых" пісьменьнікаў мліваеннага перыяду П. Труса, П. Галавача, Л. Калюгі, Я. Нёманскага, М. Грамыкі, Б. Мікуліча, М. Нікановіча, Ул. Хадзкі, Т. Кляшторнага, Я. Курбн, Р. Мурашкі, А. Моркаўкі, А. Дудара...

Гэта М. Машара -- адзін з лідэраў заходнебеларускае паэзіі і пасрэдна пасляваенны прызак. Гэта палітычныя паэты Заходняй Беларусі М. Васілёк, В. Таўлай, М. Засім, А. Іверс.

Гэта цікавыя часам дзіцячыя творы ў вялізнай літаратурнай спадчыне Я. Маўра, В. Віткі, М. Лынькова, А. Якімовіча.

Гэта вядомыя байкі Крапівы, які на шкоду таленту часцей сачыў за літаратурнай і палітычнай кан'юктурой. Гэта мала адораныя, але надзвычай актыўныя П. Броўка і П. Глебка. Гэта "меншыя" паэты сярод сучасных імянітасцяў: Астрэйка, Грахоўскі, Лужанін, Бачыла...

Гэта палітычныя паэты Куляшоў, Панчанка, Пысін, Бураўкін, Зуёнак, гэта гукапіс Р. Бардуліна, баллады Я. Сіпакова, некаторыя вершы Н. Глевіча, гістарычная драма "Крэва" М. Ароцкі.

Вартыя ўвагі вершы А. Наўроцкага, Л. Галубовіча і асабліва А. Мінкіна, магчыма, нешта з маскоўскіх па духу і беларускіх па мове Ул. Някляева і Л. Дранько-Майсюка. З тых, што яшчэ ня маюць асобных кніжак, але актыўна друкуюцца ў перыядыцы, вартыя ўвагі А. Глёбус і С. Сокалаў.

Даволі нямоглая жаночая лірыка вельмі шырока прадстаўлена колькасна. Са старэйшых паэтак, у якіх яшчэ не ўтупілася пяро -- Д. Вічэль-Загне-тава, Мацяш, Іпатава, Коўтун. Пакуль перспектыўнымі выглядаюць малодшыя -- І. Бардановіч і Іншыя.

З пражанкаў гэта можа быць І.Шамякін -- папулярны ў пэўнае часткі грамадства, але, здаецца, пройдзе як час, у якім і пра яві ягонны творы. Гэта сёе-тое ў А.Карцюка і абразкі Ф.Янкоўскага, якія вылучаюцца моўнай дасканаласцю.

Гэта і "меншыя" Карамазаў, Гіль, Кудравец, Гігевіч, Лецка. Гэта лубочныя, але па-свойму цікавыя аповесці В.Дубінкі, гістарычны раман Л.Дайнэкі "Меч князя Вячкі". Гэта гістарычная проза Ул.Арлова.

Надаўна з цікавай аповесцю "Восень пасярод вясны" дэбютаваў вядомы і вельмі чытабельны літаратуразнаўца Адам Мальдэіс.

Сярод драматургаў: Макаёнак, Матукоўскі, Петралкевіч, Дударав. І тут адчуваецца прыход маладзейшых. Скажам, даволі нечаканна паводле змястоўнасці і добрага майстэрства п'есы А.Асташонка.

Гэта, нарэшце, некаторыя рабсты крытыкаў М.Марчанкі і Шкрабы, Бугаева, а асабліва -- Казьбярука і Рагойшы.

Сярод беларускіх пісьменьнікаў, якія жывуць на Беластоцчыне ў Польшчы, у Менску асобнымі кніжкамі выходзілі паэзія А.Барскага і проза С.Яновіча, які апошнім часам нечым не дагадзіў кан'юнктуры і трапіў у чорныя нататнікі пам'ятыстаў.

Здаровы народ, кажуць, смяецца сам з сябе. Пра гэта сведчыць і цікавая ананімная паэма Дзяльба або Лясая гара, якая шырока разнішлася ў сьпісах і апавядае з добрым досыціпам і сатырай пра жыццё і справы нашых пісьменьнікаў усярадзіне Іхняга саюзу.